

ONTE E HOXE FRONTE Ó MAÑÁ NA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO

Reflexións incompletas no seu Quinto Centenario

Manuel C. Díaz y Díaz

Hai cincocentos anos que a Universidade de Santiago anda envolta en problemas que concirnen á súa configuración e ós seus obxectivos. Desde o seu empezo como tarefa educacional estivo sometida a discusións e incertezas, unhas veces deixándose ir despreocupada da súa propia misión, outras abaneada por intereses declarados ou ocultos, moitas veces inqueda e insegura na procura da súa verdadeira orientación. Desde hai cinco séculos para aquí, a súa actividade resultou interferida, anulada, poucas veces comprendida e alentada. Afortunadamente, nunha marcha lenta pero constante, foi gañando puntos e acadando cotas máis e máis altas, non sempre brillantes, pero esperanzadoras. A súa difícil historia (que coincide en moitas liñas con tantas outras Universidades hispanas) posibilita agora que reflecta sobre si mesma, e conciba expectativas de progreso que se cadra non será rectilíneo, pero que ha permitir que siga avanzando.

Unha Universidade non ten a historia de cada unha das xeracións que formaron parte dela, profesores e alumnos; pero son moitos e profundos os puntos comúns, porque a Universidade estivo sempre, querendo ou non, pensando ou non, inserta na sociedade á que serve. Con ela sofre, acerta, erra, recúa e vai para adiante; participa dos seus ideais e das súas desgracias, porque a súa función foi sempre a de formar personalidades que interveñan na sociedade circundante, e que vivan insertas e activas nela. Por moito que programe o seu futuro, este non se pode separar nin desvencellarse do seu ambiente, con el comparte grandezas e miserias. Na súa misión van variando os instrumentos dos que se vale para que a súa docencia sexa eficaz e duradeira. Nótase que pouco a pouco se abren posibilidades, e acóllense, con máis ou menos fervor, as novidades capaces de favorecer-lo seu labor.

Anque non todo o presente se comprende partindo do pasado, parece

conveniente lembra-las liñas nas que se moveu desde as orixes a nosa Universidade¹.

A Universidade de Santiago reclama con toda a razón as súas orixes naquela decisión dun home bo, a saber, Lopo Gómez de Marzoa, tenazmente incapaz de desánimo, que no ano 1495 doou tódolos seus bens para que en Santiago se aplicase a autorización pontificia para crear estudos nas cidades da Coroa de Castela, fundando un para estudantes pobres, co apoio da comunidade beneditina de San Martiño Pinario². Movía, sen dúbida, a Marzoa e ós bieitos unha idea soa, froito do espírito humanista, a de aprecia-lo valor do home máis para alá da súa posición social. Porque nos ambientes do humanismo estaba implantado o convencemento de que a formación hai que a entender como un dereito humano, non como un privilexio ou unha simple función derivada da propia situación dentro da sociedade. Que os estudos creados

naquel momento fosen os de Gramática avense ben con este ideal e coa crenza habitual daquela de que constituían a base de toda formación ulterior. Empezaron humildes, pola base. Pero sabían onde ían.

Vese máis claro este obxectivo cando refunda o Estudio no ano 1501 o mesmo Marzoa coa compañía agora dos dous Diego de Muros, o insigne bispo das Canarias e o seu sobriño o deán de Santiago³. Na nova acta fundacional esta expresado xa o intento de, comezando pola Escola de Gramática, chegar a senllas Facultades de Teoloxía e Cánones. Son se cadra os de Muros quen proclaman nela o desexo de mellora-lo nivel dos habitantes de Galicia e, en concreto, os da cidade de Santiago. E o seu pulo, e a súa situación prominente propician que o Estudio compostelán, o que despois se lle chamará o Estudio Vello, obteña do papa Xulio II a Bula de erección no ano 1504⁴: daquela xa desaparecera Marzoa, que sen dúbida se sentiría

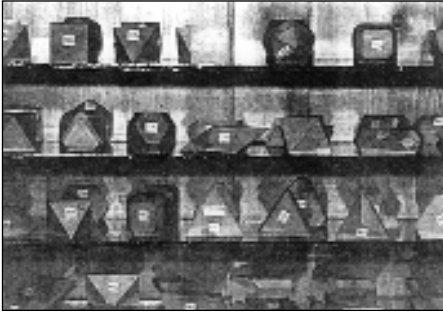
1. Para as notas que seguen baséome nas variadas aportacións que diversos estudiosos fixeron para o libro, que tiven a fortuna de o editar, *La Universidad de Santiago*, Santiago, 1980 (vouno citar como LUS de aquí para adiante), e tamén para outras documentadas sínteses, que delas quero mencionar especialmente as que enriquecen o valioso catálogo *Catro séculos de historia universitaria*. *Gallaecia Fulget*, Santiago, 1995 (citado GF); e maila de J. García Oro nos seus prolegómenos á edición da Visita de Portocarrero á Universidade (*A Real Universidade de Santiago de Compostela. Actas da visita do Licenciado Don Pedro Portocarrero...*, Santiago, 1992).

2. O precioso documento, que era coñecido pero non se sabía onde parara, está gardado no Arquivo Universitario de Santiago. O seu texto encontrábase transcrito por primeira vez en GF, 106-107. Quero indicar aquí o teor verdadeiro do documento: o 4 de Setembro do ano 1495 Marzoa declara publicamente a doazón dos seus bens para crear "*un collejo de estodiantes pobres*"; colaborando con este propósito, despois da conformidade do prior de San Benito de Valladolid, ceden para sempre para ese colexio o mosteiro de San Paio de Antealtares, daquela baleiro e sen uso, o abade de San Martiño fr. Juan de Melgar, o prior segundo do mosteiro frei Pedro de Villaza, e uns monxes no nome e por delegación da comunidade. Os monxes reclaman en troques que o abade presente ou futuro teña que ser patrón do colexio. Aínda que algunha vez se teña dito outra cousa, este precioso documento supón outro anterior no que se lle dera forma e sentido á fundación.

3. A maior parte do texto saíu publicado en LUS, 18, segundo a versión de López Ferreiro.

4. Consérvase no Arquivo Universitario de Santiago; fotografía dela en LUS, 19; GF, 113

feliz e satisfeito por este supremo recoñecemento das súas ambicións universitarias.

Mostra da colección de modelos cristalográficos do abate Haüy (1743 - 1822) adquirida pola Universidade ós seus herdeiros no ano 1846. consta de 1.024 pezas.

Pode ser que fosen envexa e celos o que incitara á Congregación beneditina de Valladolid para obrigar a San Martiño Pinario a revoga-lo contrato asinado no ano 1495 con Lopo de Marzoa, aunque se alegasen razóns de restauración dun mosteiro feminino na sé de San Paio. En Xullo do ano 1499, o colexio, creado catro anos antes, deixou de existir. Tampouco non o tivo doado a nova fundación do ano 1501, pero deu subsistido. Nos seus primeiros anos problemas económicos de gran envergadura privárono das xa escasas rendas con que o dotaran. Sen este aliciente os profesores non ían para se facer cargo das ensinanzas, e as clases non funcionaban na casaña "con horto de laranxeiras" que tiña o Estudio entre a Rúa do Vilar e maila Rúa Nova. Pero ó mellor non eran só problemas económicos os

que acosaban o Estudio. O Deán Muros crera que a única maneira de lle conferir estabilidade e continuidade á empresa era vencellala ó Cabido Catedral: el sería o encargado de xuntar esforzos e compaxinar vontades. Se cadra por esa mesma razón foi polo que se conseguira do papa que o Estudio estivese exento da xurisdición do arcebispo. Podemos conxecturar que algúns membros do Cabido, ó mellor de resultado de tensións internas, se cadra por afán de se congraciarse co arcebispo, excluído daquel empeño, incitaron a outros, xa que non a se opor, si a non se dar présa. O caso é que a desexada cooperación non chegaba, e os obstáculos multiplicábanse.

O Museo da Historia Natural no edificio vello da Universidade, onde estivo desde primeiros de século. No ano 1925 promoveuno especialmente o profesor Luis Iglesias. Agora ocupa instalacións novas no Campus Sur.

Esta situación delongábase nos primeiros anos do pontificado de Alonso III de Fonseca, iniciado no ano de 1507. Eu non teño dúbida de que un home coa formación humanística e o talante persoal do novo arcebispo

non se podía sentir alleo a este movemento universitario, decidido na idea pero impreciso e desgonzado na realización. Non aceptou tampouco verse apartado del en virtude da Bula de Xulio II. Resolveu actuar, disentindo da decisión pontificia mediante un proceso xurisdiccional, pero sobre todo indo ó fondo da cuestión. Sondou a opinión pública promovendo ruxeruxes sobre a conveniencia de revisalos fundamentos do Estudio, co pretexto de o relanzar, e para iso chegou a establecer, quizais de ensaio e de aviso, unha institución nova, un Colexio, que o situou no Hospital da Acibechería⁵, daquela en desuso porque as súas funcións asumíraas e melloráraas o Hospital que acababan de funda-los Reis Católicos⁶. Este Colexio pode ser que non buscasse máis efecto có de impresionala xente, ó ter unha boa sé e a protección arcebispa; sexa como sexa, estaba destinado a xustificar e anuncia-la súa verdadeira posterior fundación⁷. Funcionou, que nós saibamos, ata o ano 1522, e fixo de par e competencia do Estudio Vello.

Despois, Fonseca abordou directamente o problema suscitando unha cuestión que nos é difícil de comprender agora, pero que estaba en moitos ánimos ilustrados: resolver se sería preferible unha Universidade Estudio Xeral (como fora usual desde o século XIII, así era Salamanca), ou unha Universidade Colexio (como se configurou Alcalá). Os dous sistemas diferían amplamente en varios puntos, os máis destacados a condición dos estudantes e mailo sistema de goberno.

Decidido por fin Fonseca a atalla-la cuestión, actuou dunha maneira máis enérxica e definitiva. Solicita do Papa unha bula nova a prol do seu plano de dota-la súa Igrexa cunha Universidade, baseándose en que o Estudio instituído mediante Bula de Xulio II non cumpría a súa función, e por iso había que o incorporar e fundilo co centro proxectado, de maneira que se puidese converter no mencionado Colexio e Universidade que chegase a colaciona-los graos todos de Artes, Filosofía e Cánones⁸. Prométe-

5. Deste Hospital, que tras múltiples aventuras acabou relacionado co proxecto universitario posterior, procede, ben se sabe, a portada do actual Rectorado, antes Colexio de San Xerome. No claustro do edificio hai unha inscrición dicindo que o Colexio trasladouse por decisión do Claustro desde a sé na que o establecera o arcebispo Fonseca (fotografía e texto da inscrición en LUS, 34-35).

6. Consonte as normas xurídicas vixentes, Fonseca, neste caso e en moitos máis, cando realizou a súa fundación definitiva contou con rendas e propiedades da Mitra, que podía dispor delas como Arcebispo; pero en canto o deixou de ser, todas estas disposicións quedaron sen efecto, ou puxéronas en cuestión, e por este camiño sempre estivo todo no aire desde o punto de vista das finanzas.

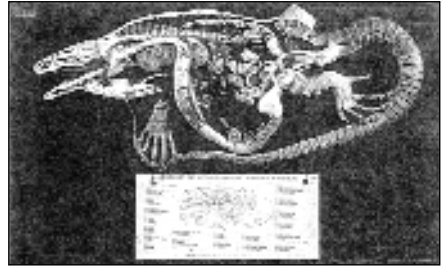
7. Xa que logo, desde o punto de vista institucional este Colexio vén sendo o xermolo do de Fonseca; a diferencia está en que o verdadeiro Colexio de Fonseca configurouse xuridicamente baixo a forma de Colexio e Universidade de Galicia, e neste momento esta institución aínda non estaba establecida agardando, unha xogada habilísima, pola decisión pontificia.

8. Subliño que o xeito de aborda-lo problema por parte de Fonseca foi moi hábil e implica toda unha estratexia ben trazada. Non se vai en contra do Estudio Vello, senón que ó crea-lo novo Colexio e Universidade aquel incorpórase a este, e queda en vigor só o proxecto fonsecano. Así resolvéase a un tempo a posibilidade de que o Estudio Vello, funcionando exento do arcebispa-

se que se ha construír unha sé definitiva e nova para o Colexio, garántese que ha ter Estatutos para aseguralo seu funcionamento recto, e que se contratarán debidamente profesores, contando con dotación económica suficiente.

Eponse a traballar. Contra 1515, para evitar receos e suspiciacións comeza por iniciarlle a construción dun edificio novo na rúa do Franco, en terreos dos seus devanceiros. Pero a penas empezadas as obras, trasladan a Fonseca á cadeira arcebispa de Toledo, cando aínda non rematara tódalas dilixencias necesarias para que o Colexio funcionase. Este acada, xa ausente el, o apoio pontificio con outra Bula que erixe por fin o Colexio e Universidade coa facultade de outorgar graos en Teoloxía, Artes e Cánones. O Colexio de Santiago Alfeo, ou de Fonseca, bota a andar.

Tampouco non é moi brillante a súa andadura ó empezo; fállalle o apoio inmediato de Fonseca, que só se exerce a través de comisionados, e despois da súa morte gracias ós testamenteiros. Fonseca quería aumentarlle o nivel do clero galego facilitándolle, fosen os que fosen os seus medios de fortuna, o acceso ó Colexio⁹, onde se habían desenvolve-las ensinanzas.

A primeiros do século XX, entre o ano 1906 e o 1914 compráronse en Francia unha cantidade importante de figuras que pasaron a aumentarlle a colección do Museo de Historia Natural. As maquetas de animais diseccionados tiveron unha importancia grande na educación científica.

Pero pouco a pouco a nova institución empezou a sufrir reveses e trastornos. Dentro do Cabido había defensores sen reparo da vontade do arcebispo, e outros que non estaban tan dispostos a apoiala. Tiña a súa parte nesta desavinxa o novo arcebispo Tavera, que non se sentía moi solidario coa idea fonsecana. Algún, por exemplo o arcebispo Lope Sánchez de Ulloa, esforzouse afincadamente para mantela fundación de Fonseca e mailo seu espírito: débese a el que se acabase de edificar o Colexio, segundo conta Cadaval na inscrición dedicatoria que hai no friso exterior do claustro do Colexio. Cadaval e outros mantiveron a docencia de Gramática, cun alto nivel, organizada ó xeito estritamente universitario en tres graos, e con continuidade notable; as outras ensinanzas funcionaban con máis atran-

non chegue nunca a atende-las súas demandas e, para o caso de que o Cabido se apiñase arredor do Estudio Vello, unha cousa que ata daquela aínda non pasara, conseguía con este recurso incorporar tal apoio para o seu novo centro, porque este viría sustentado nunha decisión pontificia que nela recoñecía a necesidade da absorción do Estudio Vello no novo Colexio de Santiago. 9. Di isto expresamente no seu testamento dado en Alcalá en Decembro do ano 1531; o texto está parcialmente transcrito en LUS, 23.

cos. Aumentaba o descontento entre tódolos que se fixeran ilusións sobre a vida universitaria, que non acababa de callar no medio de tantos infortunios e cambadelas. Nisto tiña a súa parte o feito de que o Colexio fora caendo nas mans de familias potentes que o acabaron convertendo en feudo seu, frustrando os proxectos de expansión cultural. As clases, dadas con escaso interese, e recibidas sen ningún, volvéronse irregulares. Os profesores ausentábanse a miúdo, e marchaban da cátedra á primeira que podían; non era sempre doado conseguir substituto.

Contra o ano 1550 complicouse a situación. No medio destas dificultades, houbo que contar cun ingrediente novo: o propósito de Ignacio de Loyola de establecer en Santiago un Colexio, rexentado por xesuítas, xaora, para formación do clero no máis puro estilo católico e tradicional (do xeito do Colexio Romano que el fundara pouco antes), contando, e non é pouco dicir, co prestixio e co antigo significado da sé compostelá. Apoiaba este proxecto, sen declaralo claramente, o Conde de Monterrei, amigo e testamenteiro de Fonseca; opoñíanse outros personaxes composteláns, e a eles acabou sumando a mesma Compañía cando descubriu, dunha maneira realista, o difícil que había ser atender dúas empresas que requirían tanto pulo.

Membros do Cabido, e notables composteláns, decatáronse de que se

corría o risco definitivo de perde-lo que por camiños tan difíciles se fora conseguindo. Antes de que ningunha das dúas partes cedese, alguén tivo a idea de recorrer ó rei. A Coroa estaba empeñada daquela en intervir, na medida do posible, na vida das institucións universitarias, que nunha boa parte escapaban do seu control, sendo como eran os sementeiros de onde saían case tódolos servidores reais. O daquela aínda Príncipe Felipe acolleu a petición con sumo agrado. E incluíu Santiago entre as Universidades que había visitar, controlar e orienta-la Coroa.

O primeiro efecto deste nova e imprevista volta foi a Visita Real do Doutor Cuesta, un personaxe prominentemente na Corte e na Universidade de Alcalá, que era profesor alí. Oficialmente era para que concluísen con ben o proxecto e mailo plano de Fonseca. O seu resultado principal e máis importante consistiu en elaborar dúas Constitucións separadas, unhas para a Universidade e outras para o Colexio de Santiago Alfeo. A sé deste está en Fonseca, como Colexio Maior, con goberno e administración propios que se exercen no nome do Rector e o Claustro da Universidade. Esta comprende o Colexio de Fonseca e mailo Menor de San Xerome, no que se imparten ensinanzas que poden seguir outros estudantes. O Claustro hase reunir regularmente. Fíxanse por fin as cátedras, que son tres por Facultade (Gramática, Artes, Teoloxía e Cán-

nes): as ensinanzas de Gramática quedan vencelladas ó Colexio de San Xerome, e as de Artes, Teoloxía e Cánones ó Colexio de Fonseca.

A primeira gran tensión dentro da institución ocorreu outra vez polos anos 1564-1567. O Claustro quería someter eficazmente ásúa xurisdicción o Colexio de Santiago; procuraba que as ensinanzas de Artes e Teoloxía, que se dictaban nel, estivesen abertas para tódolos estudantes da Universidade e non fosen privativas do Colexio, que era o que prevían as determinacións fundacionais de Fonseca, e o que viñan facendo malia as resolucións do Dr. Cuesta; ademais, había que estabilizalas ensinanzas de Cánones. O papa Pío V, no ano 1565, accedeu a que se anulasen as restricións a favor do Colexio que impuxera o fundador. No ano 1567, o Consello Real estableceu as condicións e as formas de graduación na Universidade. Oficialmente polo menos, esta comezaba o seu verdadeiro camiño, aínda que quedaban moitos cabos soltos que habería que ir recollendo. A Reforma logo empezou, coa visita de Portocarrero no ano 1577¹⁰. Comprende unha regulación do funcionamento ordinario da Universidade, das súas finanzas, dos graos, da contratación de profesores.

Pero iso non o amañou todo na noviña e acaneada Universidade: durante tempo, o seu recto funciona-

mento, as súas finanzas, andaron atrancados polas ambicións, os abusos e a soberbia dos colexiais de Fonseca, e aínda máis dos ex-colexiais que facían sempre causa común co Colexio para defende-las prerrogativas, os custos e os honores deste. Durante o século XVII méncionanse moitas veces os abusos cometidos en Fonseca, que lles debían causar problemas a outros estudantes. Cunha desorde grandísima nas clases, a maior parte do tempo empregábano os colexiais para festas e esmorgas, e nelas gastaban a maior parte das rendas do Colexio. A Universidade andaba arreo obrigada a retardar pagamentos e gastos, por telas arcas baleiras. Malia todo, contra o ano 1640 aumentan as cátedras ó crearen as Facultades de Leis e Medicina; destas a última consiste de momento nunha Cátedra de Método iniciada no ano 1673, e alí, co seu carácter máis ben teórico, lían Avicena, Hipócrates e Galeno. Pero empeza pouco a pouco unha proveitosa colaboración co Hospital Real. Poucos estudantes se interesaron por esta nova docencia. Pola contra, tiveron máis éxito as novas Cátedras de Prima e Vésperas, nas que desde o ano 1670 se encargan de explicar a Tomás de Aquino os Benedictinos. Como desde o 1640 máis ou menos fixéranse cargo de tódalas ensinanzas de Gramática os Xesuítas, comezaba a se diversifica-lo ensino e entraba un xermolo de variedade na Universidade.

10. V.J. García Oro, *Portocarrero*, XLII sgs.

Convén indicar como eran usualmente as clases e como se aprendía. Cada cátedra tiña asignado un texto antigo que lle daba nome (Santo Tomás, Mestre das Sentencias, Xustiniانو, Sexto (de Decretais), etc.): lían ese texto por frases ou por parágrafos, e despois o profesor comentaba e explicaba o texto. Cando o profesor era bo, esta explicación supoñía a lectura reflexiva de moitas obras, comentaristas e estudiosos, e que o profesor elaboraba e fixaba todo, coas súas propias reflexións, para llelo dar coa maior claridade posible ós alumnos; cando o seu nivel non era especialmente brillante, a explicación era habitual que se basease sen máis na doutros mestres (unha especie de repetición), e reiterábanse de ano en ano. O alumno tomaba os seus apuntamentos, coa maior cantidade posible de referencias, e despois memorizáboas, porque unha parte dos exames consistían en demostrar como os coñecía. Un dos obxectivos máis importantes, moi procurados, era participar nas sesións extraordinarias, que as facían bastante a miúdo e nelas debatían puntos de doutrina ou buscaban solucións para problemas concretos: esta participación chegaba a cons-

tituír mérito complementario para algunhas oposicións ou concursos.

Podíase pensa-lo contrario, pero aínda cos cambios que introduciran os libros impresos, nestes primeiros tempos nótase unha atención exclusiva á docencia, e un silencio case total sobre a lectura e o estudio reflexivo. Hai que ter en conta que parece se-la Universidade como tal a que se preocupaba de libros e da súa librería. Sempre pouco daquela, pero abondo para vermos que había conciencia do que apoiaban os libros a misión universitaria. Parece que a librería da Universidade, despois de que comprasen lotes anteriores¹¹, constaba de varios centos de libros, e xuntábanse obras dos principais escritores cristiáns antigos (case ningún clásico, con todo e haber estudos de Gramática) con comentaristas modernos e moitos, moitísimos manuais que tampouco non eran máis consultados cás grandes obras¹². Hai que recoñecer que a librería, malia estar desequilibrada, recollía materiais que se correspondían exactamente coas ensinanzas que se impartían na Universidade: Gramática, Sagrada Escritura, Dereito Canónico, Teoloxía Moral, Súmulas, Filosofía, Teoloxía,

11. Non había mecanismo nin concepto ningún de compra sistemática de libros con vistas a crear unha biblioteca ben dotada nos diversos eidos que lle interesaban á Universidade. O procedemento habitual, que o mantiveron ata o remate do século XVIII, consistía en adquirir librerías que se vendían en puxa, as máis das veces testamenteiros dalgún personaxe letrado. Aquilo supoñía adquirir libros repetidos, sen valor ou de orientación distinta da que tiña a Universidade. Requería unha gran atención para elaborar catálogos, ou polo menos para conseguir unha ordenación racional e sistemática de contidos. Sobre estes problemas hai datos valiosos en L. Cuesta, "Los orígenes de la Biblioteca Universitaria de Santiago", *Boletín de la Universidad de Santiago de Compostela*, 2 (1929) 3-28.

12. Un catálogo da biblioteca redactado no ano 1573 pódese ver, editado por Díaz-Pardo - García Piñeiro - del Oro - Domínguez, en *Homenaxe a Daría Vilaríño*, Santiago, 1993, 301-354. Este inventario fixérono moito á preza, se cadra para satisfacer as necesidades da Visita Rexia que realizou daquela o Licenciado Varáziz.

Concilio, Dereito, e tamén coleccións interminables de Sermóns, sen dúbida aproveitables para a docencia útil naquel tempo¹³. De tódalas maneiras, convén subliñar que quizais a maioría dos libros procedían da librería adquirida pola Universidade ó Cabido, que a recibira dun bispo Carmona. Pero ¿que interese tiñan os libros naquela docencia universitaria?. Os libros, conservados nunha dependencia inhóspita, prestábanos e non retornaban: imponían multas e sancións, encomendábanlle ó bedel encargado de abri-lo local e entrega-los libros que vixiase atentamente as devolucións, ou que as reclamase, e para nada. Dá a impresión de que o interese pola devolución dos libros, que se descobre nas frecuentes alusións nos Libros de Claustros, miraba máis pola propiedade danada ca polos servicios que deixaban de prestar. No ano 1582 acordaron po-los libros gratuitamente á disposición dos estudantes, e para iso a librería debía estar nun sitio adecuado; os colexiais de Fonseca solicitaron que para máis comodidade deles se aceptase un local do Colexio que poñían á disposición da Universidade. Non estou seguro de que todo este proceso se debese a presión por parte dos que se cadra tiñan interese para usa-los volumes. Pero ademais do escaso interese dos estudantes hai outras razóns que parecen máis significativas: desde o momento no que os libros van estar máis á disposición dos

estudiantes, sobre todo os de Fonseca, entra no xogo o Santo Oficio, que impón unha estricta revisión e purga periódica de tódolos libros.

No século XX sepárase do vello Gabinete de Historia Natural a sección rexional. Como tal Museo Rexional pasou a depender do Instituto de Estudos Rexionais e Portugueses. Na ilustración vese un bufo real loitando cun lagarteiro.

Malia todo, a librería seguiu prestando os seus servicios, dúas ou tres horas ó día, dunha maneira lán-guida e desanimada. Os estudantes non se preocupaban demasiado de ter libros especiais (os comúns eran propiedade súa e adquiríanse facilmente), e moitos dos mestres tampouco. Óense a miúdo voces desacougadas protestando polos continuos furtos bibliográficos, a pesar das multas e das penas canónicas, incluída a exco-muñón, que contra os que se apoderan deles lanzara Clemente XI a rogo do Claustro compostelán.

13. Vén ben indicar que neste traballo xa subliñámo-la ausencia de libros de carácter científico ou médico (unha obra de cada unha destas clases e 563 volumes en total), nin sequera como complemento doutros coñecementos (ibid., 306).

É só entrado o século XVIII cando comeza a haber notables cambios na Universidade, a pesar da resistencia de moitos, uns que vían nos modernismos un perigo para as súas posicións exclusivas e privilexiadas, outros que tiñan medo de que con estas novidades fendese a ortodoxia católica e nacional. Con todo e iso, timidamente pero arreo, comezan a da-los pasos decisivos. A gran mostra desta nova orientación débese representar o nacemento con forza, contra o ano 1750, da Cátedra de Matemáticas, que había tempo que a viñan solicitando, e alí logo empezan a arrancar de Newton nas explicacións. E o gran cambio acontece cando as novas ensinanza médica que, desde o ano 1755, imparte con gran éxito e notable discreción o coñecido mestre Gómez de Bedoya, gracias á creación dunha nova cátedra de Cirurxía e Anatomía. Despois dalgúns anos, anque menos afouto, comezan os estudos de Física Experimental, e podémoslos considerar asentados de vez coa docencia do célebre Don Francisco de Neira. Todas estas innovacións viñeron gracias ás Constitucións do ano 1751, que en virtude delas crean Cátedras novas: Instituta e Código en Leis, Sexto en Cánones, Matemáticas en Artes e Cirurxía e Anatomía en Medicina. Animado por esta ampliación, e leva-

do polos novos aires ilustrados, Ulloa no ano 1764 propón crear un xardín botánico, pero esta empresa non a han coroar dalgunha maneira ata case un ano despois. E de tódalas maneiras aínda non é posible considerar modernizada a Universidade. No ano 1772 esta recibe un plano de estudos novo, que é consecuencia dunha diluída adaptación por esixencias do Claustro do proxecto máis progresista de Campomanes. A gran novidade é en Leis a introducción do Dereito nacional fronte ó só xustiniano anterior; en Artes introducen a Filosofía Moral e maila Física Experimental. Por primeira vez establecen algunhas esixencias académicas: hai que facer Matemáticas e Física Experimental para comezar Medicina. Regúlanse os requisitos para adquirir sucesivamente os graos de Bacharel, Licenciado e Doutor.

Antes de que se chegase a cambios tan rechamantes, xa desde empellos de século empezárase algo a mover nunha liña novidosa: a librería, que agora pasa a chamarse Biblioteca, vai ter desde o ano 1717 uns locais dignos, independentes, nobres, situados entre o Colexio de Fonseca e mailo de San Xerome¹⁴. Ó mesmo tempo dáse un novo cambio, sintomático: comezan a expedir cada vez máis a miúdo cantidades para mercar li-

14. O lector debe saber que este é o precioso edificio que agora ocupa o Instituto Padre Sarmiento do Consello Superior de Investigacións Científicas. Daquela non só fixeron esta boa construción, ó pé da torre de Fonseca, senón que no ano 1720 recibíuse a obra dun andel novo, que por certo, non se sabe nada del. Pero é innegable que toda esta acción supuxo o empezo dunha vida nova para a Biblioteca.

bro, no mesmo Santiago ou en Madrid, sen descoida-la adquisición de lotes ou de librerías. Pódese dicir que se están a pór bases verdadeiramente firmes para que a Universidade se establezca nunha liña de progreso. Ademais da nova disposición, e das dotacións, no ano 1795 recibiu as primeiras Constitucións: "As Universidades son... uns grandes recursos para a educación da mocidade estudiosa; pero sen a continua lectura e sen uso de bos libros han ser sempre moi poucos os progresos literarios que se poderán facer. Por iso mesmo, o amaño de Bibliotecas públicas sempre se mirou como unha ocupación digna dos homes máis grandes", está escrito no seu Preámbulo. Se cadra, máis cás disposicións deste regulamento o seu novo espírito denuncia o lema elixido para encabeza-las Constitucións: *Omnibus omnia facta sum*, "Fíxenme todo para todos"¹⁵. A Ilustración conseguiu converte-lo libro en vehículo doado, accesible, cómodo e versátil de ideas, capaz de chegar onde non chegaban os esforzos de mestres e pedagogos, e de influír lenta e pausadamente no espírito da xente.

Non se pode dicir que por este camiño xa estaba todo solucionado e que se rachaba coa tiránica presión dunhas clases a miúdo repetitivas, casuísticas e moitas veces desabori-

das. Pero polo menos o profesor agora pode incitar á lectura persoal, e esta aprendizaxe non só complementa, senón que ás veces modifica substancialmente a explicación na aula. Pola súa banda, o estudante pódese sentir redimido da escravitude dos apuntamentos, e encontrar noutros autores as doutrinas que complementen ou que quizais substitúan as que lle ditou o seu mestre. Esta difusión do gusto e do valor da lectura científica vai parella coa aparición de clases prácticas, e con elas introdúcese ós alumnos nos gabinetes de material científico.

Non hai dúbida de que o período moderno da Universidade de Santiago comezou exactamente cando se alcanzou das autoridades que a deixasen medrar autonomamente, sen a dependencia secular do Colexio de Fonseca e dos seus problemas, nos derradeiros anos do século XVIII. É daquela cando se consegue trasladarse primeiro e construír de novo despois nos terreos do que fora a gran residencia e colexio de Xesuítas, conservando dúas pezas importantes deste, a Casa de Exercitantes e maila Igrexa da Compañía. A traza severa e solemne do novo edificio declara a idea que o Claustro daquela tiña da Universidade: a máis de aulas espaciaosas, hai lugar para gabinetes, sitio para un ele-

15. Cita de Paulo, I Corintios 9, 22. É ben lembrar que a frase empregada segue: *ut omnes facerem saluos*, "para salvar a todos", e decatarse de que a forma verbal veu adaptada do masculino que usou Paulo ó feminino que corresponde a unha Biblioteca. Vese así máis claramente a función liberadora e transcendente que se lle atribúe a esta. Sen dúbida é unha maneira nova de velos libros.

gante Paraninfo, e sobre todo un amplo para a Biblioteca, con andeis de nova traza que aínda agora son gala de Santiago. O espacio destinado para Biblioteca considérase que está sobre todo para gardar libros, que agora aumentan sen parar e xa non se refiren só a materias eclesiásticas. Chega con mira-los nosos catálogos de libros do século XVIII para comprender (fóra de legados e accesións por amortización de Xesuítas primeiro e dalgúns mosteiros despois) como a Universidade, contra a fin do século, procuraba estar ó día en bibliografía, e aquí encontrábanse as mellores e máis famosas obras de tódalas clases que circulaban por Europa daquela. E que se ven ben neles as marcas das mans que quedan polo uso.

En parte este novo espírito vén da condición de moitos profesores. Dos Luis Marcelino Pereira ocupou brillantemente a Cátedra de Matemáticas ata o ano 1792. Houbo problemas para cubri-la de Física Experimental; pero cando chegou a ela Neira, esforzouse por ter un Gabinete de Física (que non se conseguiu ata o ano 1816). A oposición a esta adquisición non se baseaba só en razóns económicas: o Claustro, dominado aínda polos Colexiais de Fonseca, ía contra os saberes novos.

Os problemas de Medicina cen-

trábanse na aceptación da medicina moderna, que chega sobre todo a través do Hospital, e este recibe a influencia dos Hospitais da Mariña, moi adiantados¹⁶. No ano 1771 consegue a Universidade do Rei que lle fornezan do Hospital Real tódolos cadáveres que necesite para faceren prácticas anatómicas, por ser de utilidade xeral. Desde a Cirurxía cambian pouco a pouco a visión médica varios profesores arredor do ano 1800. Pero é do lado físico-matemático de onde veñen maiores avances, a partir de Neira e dos seus sucesores. Figura sobranceira foi o matemático José Rodríguez González, que ocupou a cátedra de Matemáticas desde o ano 1719 ata o 1818. Foi discípulo seu o ilustre Domingo Fontán. Chama polas afeccións xeolóxicas Casiano del Prado, pero sobre todo fai nova ciencia José Varela de Montes, profesor insigne que ten un prestixio e unha credibilidade enormes.

Ían admitindo a nova ciencia e as novas maneiras de traballar na Universidade, e había unha influencia crecente de profesores que estudiaran ou traballaran no estranxeiro, cando aconteceu unha verdadeira catástrofe económica nos centros: a supresión dos dezmos contra o ano 1830 reduciu drasticamente as rendas da Universidade, que aguantou gracias ás novas taxas económicas, que agora se ingresan por primeira vez nas arcas da ins-

16. E. Martínez Rodríguez, LUS, 37-48.

titución.

Houbo un respiro, económico e político cando se suprime por fin, tras ímprobos esforzos, o Colexio de Fonseca¹⁷, contra a defensa tenaz dos seus colexiais ata o final, bloqueando no Claustro, que tiñan case maioría de votos, case tódalas iniciativas de reformas. No ano 1840 acádase este triunfo, e a transcendencia del recoñecérono entusiasmados moitos profesores universitarios.

Pouco despois, comezan a darse outras situacións tráxicas para a Universidade de Santiago. Os estudos de Medicina deixaron de ser unha Facultade de primeira clase e pasou a subordinada, cando implantaron a reforma do ano 1843, que por ela só en Madrid e en Barcelona había Facultades de Medicina, tras convertéronse as outras en "Colexios de Prácticas na arte de curar". Malia o Claustro opoñerse, e atrasa-la degradación, acabaron pasando por ela ata o ano 1868, que volveu haber Facultade. Na mesma liña desaparecen os estudos de Teoloxía en virtude do Concordato do ano 1851, e isto por petición das autoridades eclesiásticas que vían perigosa a corrente centralizadora, e crían necesaria cautela ante as ideas reformistas e progresistas que se espa-

llaban pola Universidade.

En realidade todas estas profundas modificacións, que minoraban a nosa Universidade, eran consecuencia doutra decisión política, saudada no seu día de diversas maneiras: a gran reforma igualitaria das Universidades españolas. No ano 1845 estableceron que as Facultades Miores só as houberse en Universidades. Estas ían ser 10 en toda España, e unha Santiago. Habería Xurisprudencia en todas; a Facultade de Teoloxía substituiríaa nas súas funcións o Seminario Conciliar correspondente; Medicina habíana ensinar en cinco Universidades, unha Santiago; Farmacia non a estableceron máis ca en Madrid e en Barcelona, pero non tarda moitos anos en consolidarse en Santiago, que viña funcionando con prestixio e éxito un Colexio de Farmacia¹⁸. "Só na Universidade de Madrid se conferirá o grao de Doutor e faranse os estudos necesarios para acadalo" (art. 77). A asunción final polo Estado das Universidades anuncia algún alivio nos problemas económicos endémicos da institución, pero suprime cunha sinatura unha boa cantidade de nobres peculiaridades, e destrúe toda a tradición universitaria. Para Santiago, coma para outras Universidades, este plano foi a

17. O Colexio de Pasantes de San Clemente, instituído por este arcebispo contra o ano 1610, non tiña máis ca un colexial a empazos do século XIX e xa se fusionara co de Fonseca. Desde os tempos de Felipe III houbo tamén un Colexio de Irlandeses, para acolle-los católicos emigrados daquela illa, que logo deixou de funcionar, e que malia o seu nome non estivo nunca vencellado á Universidade. O Colexio de San Xerome, que no século XVIII quixo emular a Fonseca, non dera nunca os problemas, porque era só Colexio Menor; pero desapareceu tamén daquela.

18. Farmacia estreouse en Santiago gracias á lei Moyano (1857), que normalizaba estas ensinanzas, e polo entusiasmo do Rector Juan José Vías. Compartiu desde o primeiro con Medicina o edificio de Fonseca.

un tempo táboa de salvación e un desastre: por unha banda, quedaban asegurados cadros de persoal e dotacións, garantida a calidade científica dos profesores cunhas oposicións centralizadas, normalizados e estabilizados os planos de estudio; por outra, imponía unha rixida centralización, unha uniformidade absoluta entre as Universidades, un control do acceso ás cátedras que só se opoñían en Madrid, e a conversión dos profesores en funcionarios. Tocante ás clases mesmas, esta nivelación nacional introduciu solucións cuestionables, porque se facían máis doados a publicación e o uso de libros de textos, ou sexa, manuais, que resumían a situación de cada disciplina e ofrecían moitísimas fórmulas fixadas. Estes libros explicábanse brevemente ou repetíanse en voz alta, e os alumnos aprendíanos de memoria, unha especie de identificación co saber do momento que presentaban.

A Universidade estaba encaixada, pero mantivo as ganas de seguir medrando. Xa que os orzamentos estatais non daban para máis, no ano 1869 autorizan ás Deputacións e ós Concellos para sufragaren nas Universidades ensinanzas novas. Como en Santiago non había máis Facultades maiores ca Xurisprudencia e Notariado, Medicina e Cirurxía e Farmacia, as Deputacións da Coruña e Pontevedra e o Concello de Santiago lan-

záronse a crear ensinanzas novas: Doutorado en dereito, Medicina e farmacia, e as ensinanzas todas de Filosofía e Letras ata o Doutorado. Ata se crearon ensinanzas de Ciencias; pero todas estas fundacións foron gozo dun día, porque quedaron suprimidas sen máis por disposicións dos anos 1874 e 1875¹⁹.

Igual que pasou coas outras Universidades do Reino, a de Santiago durante non pouco tempo mantívose na súa función medieval de valer de escola eclesiástica de graos superiores. Non acabou de encontrar canles case ata a metade do século XIX, que, con altos e baixos, acolleu movementos vizosos de transformación, non sempre con resultados positivos. O esmorecemento xeral chegou ata ben entrado o século XX, aínda que, afortunadamente, xa se secularizara desde máis dun século antes. O noso século atopa a Santiago con catro Facultades, que demostran notable brío. No ano 1923 crean, un golpe feliz pero inesperado, a Facultade de Filosofía e Letras. As agora cinco Facultades vanse enfrontar con múltiples retos, e non foron pequenos os que trouxeron as distintas mudanzas e remudanzas do século. No medio de todos, fóronse dando pasos adiante na modernización, exterior e interior da Universidade, que pouco a pouco nos diferentes eidos do saber foise abrindo paso entre as primeiras do país. Tivo

19. *Memoria acerca del estado de la Universidad de Santiago*, Santiago 1877.

algúns ingredientes peculiares: Medicina e Dereito, e despois Filosofía e Letras, recibían sobre todo estudantes orixinarios de Galicia, e Farmacia, e en parte en Ciencias, había unha porcentaxe alta de alumnos que viñan doutras rexións. Esta convivencia foi proveitosa para todos. E tamén o foi a distinta procedencia e formación de moitos dos profesores que ensinaron nas súas aulas, aínda que provocaba malestar, e desde logo insatisfacción, o feito de que, por culpa dos métodos de selección de catedráticos, moitos consideraban a Santiago lugar de paso, e procuraban librarse del o antes posible. Pero houbo mestres e discípulos bos e brillantes en tódolos eidos. A Universidade compostelá, que se fixera famosa no cambio de século en toda España pola vida picaresca e sentimental dos seus estudantes, que ateiaban unha cidade por outra banda demasiado tranquila e de bo pasar, soubo distinguir entre o enxeño, os amoríos, as aventuras e a morriña de moitos dos seus alumnos e maila vida calada, acougada e activa que imponían as clases e os exames.

Cincoentos anos parecen unha vida longa, pero non é moito nunha institución que os seus primeiros tempos foron arduos, desnortados moitas veces, dominados por estériles loitas internas, sen pulo dentro. Case se pode pensar que é pouco cando a institución acada conciencia clara de si mesma, chega a considerar con

rigor e sen barullos cal será o papel da súa existencia, e procura e diseña a súa propia ineludible singradura.

É curiosa a situación universitaria actual, e de difícil diagnóstico, porque en realidade a penas podemos falar da Universidade de Santiago máis ca en aspectos sociolóxicos. A estrutura universitaria en tódolos terreos resulta unitaria e, digan o que queiran, e aínda que se fale moito de autonomía, uniformadora e igualadora. De feito son mopi poucas as disposicións que pode adoptar-la Universidade, e estas, aínda sometidas ó poder político, estatal ou autonómico. Afortunadamente hai un terreo no que o peculiar compostelán pode ostentar todo seu porte: a vida científica promovida polos profesores e compartida por algúns alumnos. É un punto de partida que promete, e a el haberá que se agarrar no seu momento.

Cando xa se empezaran a recolle-los froitos dun curioso movemento ascendente, resultado retardado dunhas tímidas reformas iniciadas case a título persoal ou de pequenos grupos a empezos deste século (Institución Libre de Enseñanza, Junta para la Ampliación de Estudios, Centro de Estudios Históricos, Residencia de Estudiantes, Universidades Autónomas) e proseguidas despois con sombras e con luces (Consello Superior de Investigacións), sucédense reformas diferentes, que en cada unha delas hai

elementos aproveitables, que se substitúen antes de que se avaliase a súa eficacia; hai concesións ante as presións e diversos grupos; hai imitacións de estruturas estranxeiras que non van acordes coa nosa tradición universitaria. Coido que habería que estudar mellor esta para que a transición cara ás novas formas imperiosamente requiridas sexa normal e aceptable.

A última reforma veu despois de que houbera na Universidade un cambio substantivo, o aumento imprevisto de alumnos, desbordando tódalas posibilidades docentes e malogrando tódolos bos desexos que se fosen forxando lentamente de conseguir unha Universidade de alto nivel científico. O acceso masivo ós estudos universitarios vén sendo un símbolo eficaz e rotundo, de cambio social que se deu en toda Europa nos decenios da posguerra, que España toda se sumou con grande efectividade a el. Pero, desde o punto de vista da propia Universidade, causou un dano que de momento non se entrevé solución pa el: o de polo primeiro termo a docencia na vida científica, e converter esta nun rápido esquema da situación en cada eido do saber. E iso nun momento no que as novas tecnoloxías aplicadas a tódalas ramas da investigación fixeron que esta dese uns saltos xigantescos, non sempre controlados nin controlables.

De consecuencia destes cam-

bios cualitativos na ciencia, ofrécense nas aulas universitarias a miúdo coñecementos que están máis ca superados, e preséntanse situacións científicas que despois o tempo encárgase de adverti-lo lonxe que están da realidade. Faise case imposible, mesmo para o profesor máis curtido, seguir de preto os andares da ciencia e facerllos chegar ós alumnos. Nesta situación, todos acabamos frustrados, e os estudantes ademais enganados e desilusionados do seu paso polos centros universitarios.

Ante esta situación estanse adoptando diversas posturas. Unha delas é o recurso ó título universitario: procúranse superalos cursos, co mínimo esforzo requirido, e confíase en que, deixadas atrás as aulas universitarias, poderase alcanza-la formación concreta que requiran os postos de traballos ós que se poida aspirar. Ou ben profesores e alumnos se entregan con entusiasmo ó estudio de cuestións próximas, no noso caso os estudos rexionais, crendo que a falta de precedentes na pescuda seria e metódica do contorno os pode compensar neste difícil momento que están a pasa-la ciencia e a docencia universitarias. Ou se dan outras posturas: recortar ó máximo os coñecementos que se esixen nas distintas materias, para se ceibar do seu peso, convencidos da case que inutilidade do estudio.

Hai que ser categórico: sen pór

cotas artificiais e intolerables no acceso á Universidade, xa antes de que razóns demográficas claras reduzan o caudal de alumnos, un descenso que se ha notar no decenio vindeiro, han facer falta esixencias mínimas altas para ingresar na Universidade. Como non se adoptaron medidas prevendo a masificación estudiantil, non parece tampouco que se estean a procurar solucións para a futura realidade. Aquela levou á urxente promoción dun bo número de docentes, que correrán o risco de quedar sen ocupación inmediata ata que lles chegue a hora da xubilación (un elemento que tamén valeu para non poucos xogos políticos no mundo universitario). A carestía da docencia universitaria, os seus requirimentos de dedicación e capacidade, han levar á sociedade a comprender que se debe limitar racionalmente o acceso á Universidade, sen chufonadas demagóxicas e sen resentimentos. Nin o número clauso nin a matrícula aberta son solucións; non pasan de recursos de urxencia. Tampouco non fixo efecto ningún a tan pregoada limitación de convocatorias, por culpa da presión social contra ela e pola desigualdade coa que se xoga nos resultados dos exames. Falouse de avaliación continuada, pero ela máis miraba a aprendizaxe continua como garantía contra algúns aspectos do memorismo e como maior facilidade fronte ós exames, ca como proba de que aumentaba progresivamente a entrega do alumno ó labor

científico, e de que a súa formación integral se volvía irremisiblemente acorde coas necesidades universitarias. Non en van se facía só mediante probas (ou sexa, exames, chamándo-lles como sexa) periódicas, non mediante traballos, pequenas pescudas, procuras bibliográficas, ou ensaios científicos ou literarios.

É evidente que o mal que se causa nos estudantes (e que reverte no propio profesorado) é a incapacidade para comprende-la materia científica: a explicación, recollida en apuntamentos, tomarase por ciencia, polo menos válida para efectos prácticos, e o estudante non chega a sentir nin a menor necesidade de acudir ás fontes de comunicación da ciencia, ou sexa, as Bibliotecas e os Laboratorios. Nestes as dificultades que causa que haxa tantos estudantes son patentes, pero non naquelas. Nin os que usan unhas ou outros preferentemente se preocupan de procurar saída para as necesidades dos alumnos, nin se procura incorporalos á investigación. É xusto dicir que arestora investigase na Universidade española moitísimo, e en concreto na de Santiago, que neste eido figura entre as primeiras do país. Pero a investigación, en vez de constituír unha trama indisoluble coa docencia, vive dándolle as costas, coma se fosen na vida universitaria dous momentos e dúas actitudes distintos. A verdade é que están ben libres de ser distintos, son dous momentos diferenciados

pero totalmente converxentes.

Tanto a nivel de profesores coma de alumnos (son testemuño disto os programas vixentes Erasmus) o intercambio internacional é constante e serio. Vexo, con todo, que entre os estudantes se dá alarmantemente a miúdo unha dicotomía na consideración das súas respectivas experiencias, sen chegar a senti-la necesidade de transferir á súa actitude e ó seu traballo na Universidade de Santiago o que viran e viviran fóra dela. Dúas xeracións para atrás había que anda-las distintas Facultades para atopar profesores que lles debesen unha parte da súa formación a centros estranxeiros, e seguían mantendo lazos de colaboración con eles; agora non é raro que haxa que busca-los que non estiveron fóra nunca. Pero, ¿os resultados son tan notorios e válidos como se asegura?

Hai unha xeración descubriuse, como sistema administrativo, en xeral con efectos beneficiosos a longo termo, a dedicación a tempo completo á Universidade, unha actitude que non se daba antes máis ca en casos contados. Pero esta dedicación non se conseguiu entre os estudantes nin cousa parecida; a gran maioría seguen entendendo a Universidade como un con-

xunto de clases que hai que distribuír comodamente en cinco, ou mellor catro, días á semana. Xaora, non importa o que se diga, aínda hai demasiadas clases nos nosos estudos²⁰. Hai que rachar tamén coa inercia de seguir considerando o ensino universitario unha simple continuación a outros niveis da secundaria. Nunha liña boa, sobran horas de clase e faltan horas, moitas horas, de traballo persoal, que hai que o facer non memorizando apuntamentos senón lendo sen parar, para procurar non libros o medio de expansiona-lo propio espírito, de adoptar e recoñece-las experiencias doutros. Tamén os libros introducen minuciosamente nos métodos as orientacións e os coñecementos que complementen e perfilen as explicacións do profesor. Este non debería en ningún caso estar obrigado a desnvolve-lo "programa da materia", senón a ensinar practicamente, sobre puntos concretos, sobre todo os conflictivos ou abstrusos, como ten que traballa-lo alumno para acadar unha formación mellor, e apropiarse da materia. Este ensino oral selectivo motiva sen esforzo ó alumno, evita o rutineiro e repetitivo, e introduce na ciencia dunha maneira efectiva, fiable, directa e permanente.

Nos últimos decenios aumen-

20. En moitísimas materias só polos anos 20 deste século se acadou, como unha conquista pedagóxica importante, reduci-lo número de clases semanais, pondo clase alterna no canto das diarias de planos anteriores. Agora, a introducción dos créditos, identificados con horas de clase (1 cr= 10), nalgúns casos volve pór en cuestión a frecuencia das clases no noso país, e a dificultade resólvese introducindo o concepto de cuadrimestres fronte a cursos completos. Non é tal. Habería que repensar todo este punto de vista, e non a nivel nacional senón en cada Universidade, porque está claro que as solucións teñen que ter en conta moitos factores, mesmo os que derivan da latitude xeográfica e mais do clima.

tou a calidade e maila eficacia da Biblioteca Universitaria, que agora ten moitas dependencias, en xeral unha por Facultade. Hai moitos máis servicios de documentación, de intercambio, son máis flexibles e actuais as adquisicións. E, con todo, a porcentaxe de usuarios das Bibliotecas é pequena²¹, non chega a un 10% dos estudantes universitario sen contar con tódolos que van alí por motivos que non son precisamente a consulta e o manexo dos seus fondos. É certo que estes non están sempre ben ó alcance inmediato dos estudantes, por razóns explicables pero non definitivas; pero tamén é certo que moitos consideran que unha sala de lectura dunha Biblioteca é o sitio no que repasan as súas notas mentres que agardan entre clase e clase. A Biblioteca non entra neles, entran eles na Biblioteca e nada máis.

Non son sempre mellores os niveis nunhas Facultades ca noutras. Ó mellor compróbase nalgún sentido, pero non rechamantemente. Poucas veces se le, reflexiva e pausadamente, non para adquirir coñecementos de erudición senón criterios que formen o propio entendemento, desenvolvan o intelecto, leven a adquirir métodos

novos, a promove-lo interese por discutilos, a capacitar para analizar resultados, e aínda máis importante, que provoquen unha crítica continua en todo o que se recibe e en todo o que se produce. Tense censurado moito o dogmatismo, ponderando o nefando que é para o desenvolvemento intelectual, e persoal. En realidade non se fai nada para evitalo. A Universidade, igual cá sociedade na que está inserta e que a alimenta e oríentaa, segue a vivir nun clima opaco e malsán, a facer caso de noticias e doutrinas que case ninguén está disposto para criticar, analizar e sopesar. A Universidade polo menos debía facilitar que os seus alumnos (e no grao sumo os seus docentes, xaora) creasen e fortalecesen un espírito crítico sen concesións.

Na nosa Universidade empezan a sobrar aulas (e non só porque haxa menos alumnos) e a faltar, comparativamente, bibliotecas e centros de información, laboratorios e gabinetes de tódalas clases. Tamén faltan foros, para discutir e aprender a asumi-lo coñecemento científico e o literario. Faltan singularmente ambientes para que haxa unha verdadeira universidade de gustos e inqedanzas. Non sería cousa de volver ás Academias e ós

21. Sen que os números sexan significativos individualmente, pódese dicir que no ano 1994 as grandes cifras para tódolos centros de Santiago e durante todo o ano son: consultas 217.000 e préstamos a domicilio 274.000. Hai que ter en conta que ese ano houbo uns 29.000 alumnos. Quiden conclusións. É certo que como se multiplicaron os accesos directos a fondos hai unha distorsión, porque para este servicio resultan inviables as estatísticas. Pero en troques temos un indicio bo no feito de que os fondos de acceso directo habitualmente están constituídos polos libros de referencia xeral e os manuais máis usuais; en realidade pouco máis ca unha biblioteca privada boa se os estudantes universitarios quixesen nalgún momento illa constituíndo para si. Por outra banda, unha experiencia ben comprobada é o feito de que os usuarios das bibliotecas habitualmente son estudantes que van con suma periodicidade, ás veces a cotío, ás salas de lectura e consulta.

Círculos que floreceron nos séculos XVIII e XIX para creba-lo monolitismo do ensino superior daquela, porque agora é moito máis aberto. Serían só mecanismos que complementasen e animasen o labor persoal dos alumnos, e sobre todo camiños para que estes, xa moi abrumados coa especialización suma que se comeza a esixir, procurasen atmosferas máis sas e respirables. Non se pode ignorar que se estudia máis ca antano, pero non sempre coa debida e conveniente universalidade: están pendentes dos exames máis do que é razoable. O estudante non crea durante a carreira; e adía a súa etapa creadora para o post-grao, ás veces tarde de máis. Durante séculos o "letrado" era que, porque dominaba a lectura e a escritura, tiña acceso a saberes e a informacións moito máis variadas, profundas e numerosas có resto dos seus contemporáneos. É imprescindible unha actitude similar se queremos supera-lo nivel medio e así sermos útiles para os demais.

A necesidade metodolóxica de relaciona-los avances científicos da Universidade cos problemas reais do contorno, para contribuír a enfocalos debidamente e no seu caso a resolvelos, engana a moitos facéndolles pensar que o ensino universitario se debe dedicar exclusivamente ás necesidades do contorno, e desprezar ou descoida-lo saber xeral. Pero a Universidade, revéla-o seu mesmo nome agora, implica universalidade, xenera-

lidade, sen localismos, personalismos nin restricción de clase ningunha. Na Idade Media había dous conceptos ben diferenciados: Universidade e Estudos Xerais. O primeiro definía a comunidade universitaria, co seu sentido universal (calquera, fose de onde quixese, tiña dereito, se estaba en condicións, a formar parte desta comunidade, na que os dous grupos caracterizadores eran mestres e discípulos, sen contar coa posible existencia doutros elementos). O segundo comprendía tódalas ciencias e os saberes. Despois, pouco a pouco, os dous conceptos fundíronse e confundíronse, manténdose vivos a un tempo os significados e os valores orixinais. Non se pode deixar de lado que o que caracteriza unha Universidade é o feito de que os saberes que imparte non poden estar en compartimentos máis ca nalgúns niveis, os da docencia estrictamente especializada e os da investigación que supón e promove.

A marcha da investigación no noso tempo é imparable. Pero non se viu nunca tan claramente que o progreso xa non é o resultado de accións illadas, senón que vén por unha acción continuada, profunda, sistemática de pescudas múltiples, que con moita diversidade e con moitos medios abren camiños. A investigación actual descubriu que os avances non se conseguen só afondando máis e máis nun eido só, senón mediante a concorrencia de moitos coñecementos, científi-

cos ou de pensamento, mesmo lingüísticos, médicos ou sociolóxicos, que teñen que se pór a contribución. Cada vez máis, afortunadamente, o home de arestora toma conciencia do valor supremo do home e da ciencia como totalidade, non como simple suma de reductos estancos.

Non se pode prever como ten que se-la Universidade de Santiago. O contraste coas súas loitas e os seus vai e vén angustiosos do pasado, e mailas realidades prometedoras do presente posibilitan debuxar uns trazos que, desde a perspectiva de arestora, parece que lle poderían ser vantaxosos para realizar mellor os seus obxectivos.

Vaise facendo camiño a idea de que a Universidade non se debe dedicar só a formar bos profesionais, nin só científicos puros entregados á pescuda. Cada vez é máis importante ter persoas que sexan quen de entrever, dispor, enunciar e resolver no seu caso os múltiples problemas cambiantes da sociedade do futuro. Haberá que crear analizadores das distintas realidades, que saiban diagnosticar ou remedia-las situacións, nos eidos respectivos, cos medios dispoñibles en cada momento, que os terán que coñecer ou estar en condicións de os preparar. A Universidade debe asumir-los métodos de formación que empregan as grandes empresas científicas actuais, por exemplo os vós espaciais: á parte das altas cualificacións requiridas, esixen unha capacida-

de para resolver situacións imprevistas, saber adoptar decisións apropiadas, poder refacer programas caros e elaborados durante moito tempo. Moitos dos coñecementos nos que a miúdo se fai consisti-la preparación universitaria no futuro han estar dispoñibles en bancos informáticos; pero hai que saber atopar eses datos, traballar con eles, procurar neles camiños novos.

Esta formación básica, con orientación dinámica e non estática, que nela o ideal formativo sexa máis a configuración -falando en termos novos- cós programas, require poder adaptar arreo estes por e para aquela. Esta convicción está a se impor progresivamente. A comprensión, a valoración e apreciación, e a adopción de decisións responsables e fundamentadas han se-los primeiros e máis valiosos ingredientes científicos que se aprendan na nova Universidade.

A mesma sociedade, cambiante, dominada nunha parte boa polas técnicas informativas, acabará por impor sen remedio puntos de vista novos, que esixirán a modificación radical de tódolos planos de estudio, e xa que logo do traballo na Universidade. O estudante novo terá que ser dúctil, maleable, fundamente interesado polos problemas xerais e polos concretos, e disposto a superalos e a axudar ós demais a os superar.

Por outra banda, no lecer han

facen falta grandes doses de orientación fundamental dos homes de mañá, para evitar que se sintan e resulten manipulados. A mesma información, que ha de ser accesible en grandes masas, vai requirir nos homes instruídos capacidade de selección, decisión para elimina-lo incorrecto ou o innecesario, discreción para apreciar e utiliza-lo interesante. E con isto volvo a un dos poucos camiños que temos á disposición sen moito gasto. Hai tres milenios que a comunidade occidental ten unha cultura coa que se puido chegar á civilización actual, acollida como tal por tódalas culturas deste planeta. Pero estas diferentes culturas seguen achegando para a súa xente a visión do mundo que posibilita entender e utilizar mellor a técnica do noso tempo. Nós temos unha cultura brillante, recollida nos libros durante máis dun milenio, que nela verteuse toda a reflexión, toda a pericia, toda a discreción, toda a fondura de moitos homes valiosos. A Universidade ten que conseguir que este tesouro non só non se perda, senón que chegue a todos nós e a cada un. Expresarse ben, o rigor do pensamento e da lingua, escrita ou falada, non son patrimonio duns poucos, é condición para todos. A cultura toda destes dous longos milenios de Occidente pode axudar para configurar e delimita-los nosos espíritos. Sen prexuízo ningún para outros saberes, ó revés, como apoio e

canle para eles.

Hai pouco un ilustre profesor desta Universidade reclamou, no remeido de titulacións novas, unha diferente e orixinal, que el ousaba denominar o currículo inútil²². Probablemente será este o futuro para moitos dos nosos universitarios. Nela aprenderíase a ler, a reflectir, a discutir, a valorar, e no medio destes exercicios a aprender. Podería por medio dela ter contacto con ciencias e saberes moi diversos; pero sobre todo conformaríase dunha maneira aberta, receptiva, comprensiva, crítica, todo o que chegase ata nós, ata se cadra permitírnos ser máis nosoutros mesmos, e non nos ver convertidos en robots de maiores ou menores capacidades. Así aprenderíase a exercer-la competitividade, e o seu correlato, a denominada agresividade, uns conceptos que agora aínda teñen moita carga retórica, pero que se han impor.

¿Teñen estes puntos de vista algunha conexión coa denominada interdisciplinabilidade, esa articulación nova do ser humano que se empeza a reclamar?. Eu penso que si. En todo caso, polo camiño desexable dunha gran interdisciplinabilidade non se vai chegar á meta, se cadra máis alongada pero tamén moi valiosa, da formación en materias que eu non diría inútiles, simplemente gratuítas.

Neste camiño cara a un novo

22. M. Sánchez Salorio, *Universidade, multiversidade, megaversidade. Reflexión sobre a casa das dúas culturas cun epílogo sobre o curriculum inútil*. Discurso..., Santiago, 1993.

tipo de universitario, temos dereito, desde unha perspectiva compostelá, a nos preguntar se a denominada aposta pola tecnoloxía terá que se identificar con algún tipo de estudos ou coa creación de centros universitarios concretos. Debía ser máis ben resultado dun espírito de creatividade, que habería que o desenvolver e favorecerlo. Non me toca a min indicar puntos de partida nin metas de chegada; o que habería é que abrir rutas novas, favorecendo o espírito creador e emprendedor e encontrando sistemas académicos, mesmo administrativos, que puidesen ser canle de orientacións activas, para inserírense tamén os alumnos, sen que desen lugar a un currículo de estudos que abocase nunha titulación recoñecida como tal.

Xa que logo, non parece que sexa cousa de aumentar titulacións, senón de diversifica-la formación dos alumnos universitarios, de tal maneira que a adquisición de coñecementos básicos volva máis versátil e cambiante a súa adaptación continua ós requirimentos sociais. En efecto, tradicionalmente a Universidade, coma no século XVIII, anda revolta nun proceso de resultados imprevisibles: ou conserva-los pelexos vellos (Facultades tradicionais, títulos académicos), e enche-los de viño novo, ou decidirse a fabricar instalacións novas para recolle-lo viño actual, aptas para as modificar arreo segundo aumenten as necesidades e as conveniencias. É frecuente, coma

daquela, que se argumente contra esta segunda posibilidade con razoamentos de carácter económico, ou con fútiles argucias que agachan simple medo do futuro. A Universidade necesita unha reforma substancial non tanto nos seus planos de estudio coma na mentalidade de mestres e estudantes; pero unha reforma verdadeira, non retórica ou de parola.

A Universidade é de certo, desde xa hai, un momento de tensión entre a tradición, no noso caso plurisecular, e maila innovación. Cada tempo ten as súas esixencias e tende a rachar este equilibrio, que por definición é inestable. A tradición aporta unha lección permanente e ineludible: a misión universitaria consiste en que, mediante o esforzo conxunto de mestres e discípulos, estes vanse introducindo na ciencia e nos saberes, e aqueles procuran os camiños máis idóneos e eficaces para que esta introducción sexa eficaz e duradeira. Coa innovación, os alumnos demandan camiños novos, e os profesores non só satisfacen estes requirimentos senón que descubren e amplían os horizontes para os alumnos e para a sociedade. Probablemente a innovación máis grave que está a reclamar agora a Universidade é a de substituí-lo concepto de "saber" e de "ciencia" polo de "construí-la ciencia", "transmitila *in fieri*", como se dicía hai séculos.

Santiago ten, desde Marzoa e os

Muros e Fonseca, un compromiso formal con Galicia. Tense diluído ás veces cando aumentaron as presións foráneas e se cambiou, en prol da uniformidade nacional, o talante universitario. Pero sempre se mantivo a niveis sociolóxicos, porque a Universidade, a través das súas cinco Facultades tradicionais, non deixou nunca de fornecer a Galicia cos profesionais que foi necesitando. Agora comparte con outras Universidades esta misión galega; pero non por iso pode renunciar a un proxecto que sem-

pre a comprometeu. A súa función futura será a de acadar unha harmonía entre este vello compromiso e mailo universal que lle corresponde como Universidade de moita andaina. Se no seu tempo Ignacio de Loyola chegara a pensar na Universidade de Santiago para bastión da loita contra a herexía, aceptemos que Santiago débelle moito á súa tradicional universalidade e que se debía converter nun dos puntais da conciencia científica europea, que supón e eleva a conciencia científica de